

a holttestét, fájdalomban kifakad: „Isten megőrült.”

A háború végeztével az események által okozott trauma átváltoztatja a főszereplőt, a minden ellen lázadó attitűd szükségessége megszűnik, mert az emlékezés és építés feladatai válnak fontossá. A regény utolsó jelenetében Sondor Jóska lelkiismeretesen takarítja fel a kirabolt, düledező zsinagógát, és közben hallani véli a deportált férfiak egyre hangosodó zsoltárecéjét. Rájön, hogy az addig kinevetett, ósdi hagyomány pusztulása után pontosan hiányával válik jelentőssé számára, és az áldozatokra, a halott barátok-

ra és családtagokra való emlékezés értelmet ad az eladdig csak harci identitásként felfogott zsidóságának.

Nem hibák nélküli regény a *Madárország*, de stilisztikai és szerkezeti gyengeségei ellenére is különleges és emlékezetes könyv tud maradni. A túlélő egyéni, gyermeki hangja révén az emlékező író a magyar történelem olyan időszakát ábrázolja, amelyhez ismételten kötelességünk visszatérni az empátia és a megértés imperatívuszával – Nyíri János ebben az emlékezési és önvizsgálati gyakorlatban nyújt egyedülálló irodalmi segítséget.

■ JEGYZET

1. Kiss Yudit: *Egy meg sem hallgatott tanú*. Magyar Narancs 2014/3.

ÚJ ÉVKÖNYV GENERÁCIÓK, KORSZAKOK, DISZCIPLÍNÁK PÁRBESZÉDÉRŐL

CERTAMEN. I. Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szaksztyályában.

Szerk. Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila

■ Az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szaksztyályának legújabb vállalkozása a *Certamen* címet viselő évkönyv(sorozat) megindítása. Ez a kiadvány az immár több mint évtizedes Magyar Tudomány Napja tiszteletére szervezett konferenciákon elhangzott előadások nyomtatott fóruma kíván lenni. A kötetben közölt tanulmányok az erdélyi, de összmagyar és nemzetközi érdekltségű tudományművelés fontosságára hívják fel a figyelmet. A kötet az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos műhelyei széles körű munkásságának a tükre, így várható, hogy az Egyesület iránt érdeklődők és a szakemberek figyelmét egyaránt felkeltő olvasóközönséget is teremt magának.

A kötet három nagy fejezetre tagolódik: (I.) nyelv-, irodalom-, néprajztudomány; (II.) történelem, régészet; valamint (III.) művészet-történet tematikájú tanulmányokat tartalmaz.

A nyelv-, irodalom-, néprajztudomány témakör első tanulmányát András Zselyke jegyzi. Írása szervesen illeszkedik a kutatónak a két világháború közötti *Erdélyi Múzeum* folyóirat sajtó- és tudománytörténeti

szempontú feldolgozására törekvő doktori tanulmányainak keretébe. Jelen írás a nyelvész, az irodalom- és művelődéstörténész Szabó T. Attila sokoldalú munkásságát idézi meg, ezen belül is annak két aspektusát: az általa végzett helynévkutatás módszertani jelentőségét, illetve az eddig kevésbé hangsúlyozott nyelvvelő tevékenységét összeszegzi. A dolgozat tézise és első következtetései szerint Szabó T. Attila mikrotoponímiai kutatásaival folytatja, és egyben meg is haladja a 19. századi pozitívizmust, a feltérképezésen túl átfogó elemzést nyújt az adott település összes helynevéről, különös jelentőséget tulajdonítva a határneveknek, így fontos történeti-földrajzi-gazdasági vonatkozásokra tud rávilágítani. A dolgozat második, átfogóbb, feltehetően a téma szakmai mellőzöttsége okán, sokkal rövidebb része a nyelvvelő cikkekkel foglalkozik, a kortárs nyelvhasználatról történő „konfrontáció” miatt több, érdekes összefüggés, eredeti felismerés helye.

Katona Hajnal Tünde tanulmánya a romániai magyarok kisebbségi nyelvi jogokkal kapcsolatos ismereteit vizsgálja. A szer-

ző szakirányítójának, Szilágyi N. Sándornak, továbbá a Péntek János, illetve Benő Attila nevével is fémjelzett kolozsvári nyelvészeti iskolának a módszerét alkalmazza. Abból indul ki, és azt igazolja, hogy Romániában a nyelvi jogokat biztosító törvénykezés nem a kisebbségek bevonásával, aktív részvételével valósult meg, hanem politikai rendelkezés eredményeként, az EU-s integráció érdekében jött létre, és a hatóságok mindmáig nem vagy csak részben tájékoztatják a magyar ajkú lakosságot nyelvhasználattal kapcsolatos jogairól. A tanulmány a polgármesteri hivatalok gyakorlatát vizsgáló, 2012. január–június közötti, Hargita, Maros és Hunyad megyei kérdőíves kutatás eredményeit összegzi. Ennek értelmében a romániai magyar kisebbség nem tudatos, nyelvi jogait ismerő közösség, hivatalos nyelvhasználatát a mindennapos gyakorlat határozza meg, amit elsősorban a település magyar ajkú lakosságának aránya befolyásol.

Az ezt követő és a fejezet legnagyobb részét képező tanulmányok a régi magyar irodalom tárgyköréből merítettek, mintegy érzékeltetve az EME és a BBTE Bölcsészettudományi Karának termékeny együttműködését, az egyéni kutatásokon túlmutató, de azokat is befogadó, szervezett kutatócsoportok, műhelyek kooperációjának létét. Az első tanulmány angol nyelven már megjelent a *Colloquiában*, szerzője Nagy Emőke, címe *Szent Anna kultuszának jegei a Teleki-, a Kazinczy- és az Érdy-kódex alapján*. Írásában az eddig csak filológiai és forráskritikai szempontból vizsgált Szent Anna-legendát újszerű, kultúrtörténeti megközelítésben tárgyalja. Antropológiai értelmezése arra keresi a választ, hogy Szent Anna alakja milyen életpályamodellt körvonalazott a késő középkori ferences közösségekben.

Imre Mihály, a Debreceni Tudományegyetem régi magyar irodalmat, azon belül is a reformáció korát kutató előadójának impozáns tanulmánya az asmanni rendszerben értelmezett kulturális emlékezet forrásait, jellemzőit, rétegzettségét vizsgálja Szenci Molnár Albert munkásságában. A vizsgált szerző német protestáns modell követő, itthon és külföldön széles körben elismert, a korszak német és magyar kulturális elitjének anyagi és erkölcsi támogatását élvező, sokoldalú munkásságának értékelését követően Imre Mihály az életmű néhány sarkalatos művét emeli ki, amelyek paratex-tusaitól függetlenül azt bizonyítják, hogy Szenci Molnár kulturális, illetve kommunikációs emlékezetének tartalmai nem homogének. Johann Sturm és Elias

Hutter hatása, majd a *Dictionarium* 1604-es kiadása, illetve az 1618-ban Bethlen Gábornak ajánlott „jubileus esztendei prédikáció” kétségkívül Molnár Albertnek a hazai protestantizmus folyamatainak gyorsítását, erőteljes kanonizációs tevékenységét, alkotói önreprezentációjának tudatosságát bizonyítják, mégis a magyar nyelvű irodalom és ezen belül zsoldárirodalom külföldi, német fogadtatása pusztán „szimbolikus-protokolláris” gesztus, és a „nyelvi közvetíthetlenségét”, a „kulturális transzfer nehézségeit” igazolja a tanulmány szerzője számára.

Papp Kinga *Én pedig vagyok igaz társad míg él* című tanulmánya a kora újkori erdélyi íráshasználatot vizsgálja Kálnoki Sámuel, Erdély bécsi alkancellárja és felesége, Lázár Erzsébet fennmaradt levelezésén keresztül. A kutató többéves, mesteri és doktori munkájának eredménye a tanulmány, amelyben meggyőzően bizonyítja felkészültségét a korszerű forráskritika terén, magabiztosan hasznosítja mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalom eredményeit, könnyen áttekinthető írásművet hoz létre. Legfőbb érdeme, hogy újabb forrásokkal példaértékűen igazolja a nemesi íráshasználat vizsgálatának korszerű, antropológiai módszertanát.

Csikós Júlia *Ráday Eszter könyvtára* című tanulmányában a nagy múltú sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium értékes régi könyvvállományának eredetét mutatja be. Megőrökíti annak a kutatómunkának is az izgalmát, amelynek során a könyvgyűjtő és könyvkiadást pártoló gróf Teleki Lászlóné Ráday Eszter könyveit azonosították.

Biró Annamária tanulmánya Gottfried Feldingernek (1819–1900), Petőfi első életrajzírójának identitáselemeit vizsgálja jellegzetes 19. századi, reformkori és dualizmus kori kontextusban. Az alapos felkészültségről tanúskodó írás erőteljes kritikai szellemmel társul, így olyan újszerű felismerésekre jut, amelyek szerint a nagyszámú bánáti német lakosság asszimilációja „nem a magyar kultúrát gazdagította, hanem a nyelvében német olvasóközönség felé közvetítette sikeresen a magyar republikánus törekvéseket” (99.).

Cseke Péter különösen aktuális társadalmi kicsengésű tanulmánya a szociográfus Szabó Zoltán mikromonografikus igényű életútjának felvázolására törekszik. Nem tudósként, hanem irodalmárként mutatja be öt: indulását, diaszpórába szakadt magyar közösségek iránti érdeklődésének alakulását, fogalmi apparátusát – „irodalmi földrajzát” (107.), művei kontextualizációját, erdélyi recepcióját. A tanulmány nagy érdeme a rekononi-

záció, Cseke Péter olyan nagy kortársakkal említi együtt Szabó Zoltánt, mint Kuncz Aladár és Németh László.

Orbán Gyöngyi tanulmányában az előbbi tanulmány egyik háttéralkjéről értekeznek: vizsgálódásának tárgyát Németh László azon pedagógiai tárgyú esszéi képezik, amelyek 1945 és 1948 közötti hódmezővásárhelyi tanári tapasztalatait összegzik. Merész fejtegetésében Derrida „ígérve tanítani” (119.) elmélete segítségével értelmezi Németh László írásait. Következtetéseiben tudás és hit egymást kölcsönösen feltételező, szétválaszthatatlan egységét állapítja meg.

Kötő József tanulmánya a 2012. évi Örkeny-émlékév alkalmával íródott. Az Örkeny-drámák határon túli színházi recepciója méltó emlékezés a magyar abszurd dráma mesterére. Az érzéletes és széles látókörű, társadalmi-politikai kontextusba ágyazott kritikák elemzésének célja választ adni arra a kérdésre, hogy miképpen válhatott a sajátosan magyar, örkenyi dráma világ akár negyedik nemzeti dramánkként is számone tartható *Tótek* mondanivalója egyetemes érvényűvé, világirodalmi rangúvá. A tanulmány szerzője éppen ezért „interkulturális közegben” (144.) rekonstruálja az előadásokat, vizsgálódása körébe vonja az idegen nyelvű feldolgozásokat is. Következtetésében rávilágít Örkeny vitathatatlan szerepére a jellegzetesen magyar, drámaközpontú színjátszásnak a vizuális színház felé történő elmozdulásában.

Az utolsó két tanulmány néprajzi és antropológiai tárgyú. Szikszai Mária egy szatmári sváb falu, Kaplony vallásos közösségi életét, illetve annak történeti vetületét vizsgálja, kidomborítja azt, hogy miképpen hatott a vallásos gyakorlat a mindennapi életre. A képanyaggal is dokumentált tanulmány egy nagyobb ívű kutatómunka rész-eredményeit közli.

A fejezet utolsó tanulmányát Balázs Lajos jegyzi, a megelőző írást ellenpontoszó témája pedig a nemi kultúra és erkölcs a paraszti társadalomban. Az emberélet három sorsfordulója – születés, házasság, halál – mellett a nemiséget emeli ki negyedikként mint minden élet eredőjét és mozgatóját. A tanulmány tulajdonképpen a szerző közel negyvenévi kutatómunkájának eredményeit tömörítő *Amikor az ember nincs es ezen a világon* című kötet tömör összegzése.

A tanulmánykötet második tematikus egysége a történelmi, illetve régészeti témájú előadásokat foglalja magába. A szinte külön kötetre is elegendő, 200 oldalra rúgó írások kivétel nélkül mind Erdély történetét

taglalják, igen széles skáláját ölelve át a régészeti kutatásoktól egészen a két világháború közötti társadalom vizsgálatáig.

Sófalvi András tanulmányában Udvarhelyszék kora Árpád-kori történetének egy eddig kevésbé kutatott intézményét és annak jellegzetességeit ragadja meg történeti-régészeti adatok alapján. A szerző azt feltételezi a Kelet-Erdélyben egyedi Rika-erdei várak – melyek bemutatásában kiemelt szerepet kapott a kustalyi toronyvár – formai analógiái alapján, hogy a 14. század első felében a királyi erdőbirtok területén erdőispánság jött létre, a várak pedig gazdasági szerepkörükön túl vélhetőleg fontos stratégiai feladatokat láttak el.

Hegyi Géza tanulmányában a lokális emlékezés és történelmi tudat időbeliségét gondolja át, és helyezi mintegy 30 esztendővel korábbra Marosvásárhely első említését. A szerző adatainak viszonylagosságát kevésbé hangsúlyozza, ugyanakkor úgy véljük, nem teljesen világos a Forum Siculorum és a Novum Forum Siculorum megnevezések időbeli váltakozásával kapcsolatos érvelése. Ennek ellenére Hegyi Géza eszmefuttatása a történelmi bizonyítékok, oknyomozás és az abból eredő lehetőségek kreatív kombinálását tükrözi, és minden bizonnyal sok helytörténész elismerését vívja majd ki.

Lupescu Makó Mária tanulmányának központi témája a középkori ember halállal szembeni magatartásának vizsgálata. A tanulmány a testamentumok bevezetőjének szerkezetét (intitulatio, invocatio, motivatio), valamint a „lélek-biztosító” rendelkezéseket elemzi, de röviden vázolja a többi szerkezeti elem (tárgyalás, záradékolás) sajátosságait is. A szerző rámutat arra, hogy a korabeli testamentumok azonos szerkezeti felépítéssel bírnak, kifejezőmódjukat tekintve pedig a testálói jogi, teológiai vagy irodalmi ismereteit, esetenként a kibocsátói intézmény hivatalnokainak rátermettségét tükrözik.

A soron következő tanulmányok a kora újkor városi hivatalnokok és jogtudó értelmiség kérdéskörét járják körül. Az első Rüszt-Fogarasi Enikő jegyzi, aki tanulmányában két szociális intézmény, a Szent Erzsébet és a Szentlélek ispotály révén ismerteti a 17. századi Kolozsvár életében lényeges szerepet betöltő „befogadó intézmények” rendszerét. A szerző számadáskönyvek, leltárak és korabeli instrukciók révén szemlélteti a kora újkor városi hivatalnokok és értelmiségiek működését, úgy, hogy időközben több olyan ispotálymester tevékenységét ragadja ki, akik teljes cselekvési szabadságukkal vagy visszaéltek (Balogdi Farkas), vagy épp ellenkezőleg, alaposáguk

(Reisz András) révén rendkívül gazdag számadásokat rögzítettek.

A következő értekezés nem csupán témáját, hanem a kérdéskör tárgyalását tekintve is újszerű. Derzsi Júlia Kolozsvár, Nagyszében, Brassó és a Szász Universitas 16–17. századi statútumainak összetett vizsgálata révén szemlélteti a törvényhatósági normaalkotás különböző formáit. A szerző az összehasonlítási keretet a német birodalmi városok gyakorlatával bővíti, s ezekkel párhuzamosan mutatja be az erdélyi városok szabályalkotásának jellegzetességét és időbeni fejlődését.

Bogdándi Zsolt Wesselényi Miklós ítélőmester életútján keresztül vizsgálja a fejedelemségkori bíraskodást s a történetkutatás előtt lényegében ismeretlen, tisztázatlan protonotariusi munkakört. A tanulmány elsősorban Wesselényivel, az ítélőmesterrel foglalkozik, felvezetőjében kitér azonban származására, hivatalnoki pályafutásának kezdeti szakaszaira, ügyvédi és jogügypigazgatói tevékenységére is. A mozaikszerűen rekonstruált életút vázolásában a szerző gyakran keres analógiákat, kellő óvatossággal megfogalmazott feltételezéseit pedig nem egyszer középkori előzményekre vezeti vissza. A tanulmány kitér azokra a (társadalmi és anyagi) lehetőségekre is, melyeket az ítélőmesteri pálya magába rejtett.

Szintén jogtudó értelmiségre jellemző életutakat vizsgál Pakó László is, aki több, a 16. század végén Kolozsváron tevékenykedő ügyvéd működését ismerteti. A történetkutatásban eddig legtöbb figyelmet kapott Igyártó György ügyvéd életútján kívül még Kalmár János, Horvát Imre, Trauzner Lukács és Bélteki Sámuel pályáját mutatja be. A tekintélyes iratmennyiséget felsorakoztató tanulmány szemléletesen tükrözi a karrierépítés különféle lépcsőfokait a kancelláriai íródeákságtól egészen a fejedelmi táblán való ügyvédeskedésig, de kitér a hivatali ambíció nemegyszer ellentmondásokat szülő következményeire is. A tanulmányban bemutatott, többnyire kolozsvári származású ügyvédek életútja azt sugallja, hogy a jogtudó értelmiség számára a prókatori pálya a városi elithez vagy akár a városi kereteket is meghaladó felzárkózás lehetőségét teremtette meg.

A Szalárdi János krónikája által megörökített levéltár-menekítés kereteibe helyezi tanulmányát Gálfi Emőke, aki szintén hivatalnoki életpályákat ismertet. A szerző Pápai János, Tarackózi Ferenc, illetve Bárdi István levélkeresők életpályájáról, családi helyzetéről, anyagi viszonyairól értekezik, oly módon, hogy közben betekintést nyerünk a hiteleshelyi intézmény működésébe

is. A forrásadottságok viszonylagos bősége lehetővé tette, hogy a szerző alaposan ismertesse a requisitorok származási helyeit, iskolázottságukat, pályájuk kezdeti szakaszait, majd főként hivatali karrierjüket. Akárcsak az előző tanulmányok esetében, Gálfi Emőke is részletesen tárgyalja a hivatalnoki pályából fakadó anyagi (fejedelmektől nyert kiváltságok, jövedelmek), illetőleg társadalmi előnyöket.

A soron következő tanulmány a 17. századi Erdély rendhagyó, az egyház által el nem fogadott válóokok (hűtlen elhagyás, lopás, házaseset vagy a higiénia hiánya) ismeretése révén igyekszik egyéni élethelyzetekből közösségi normákat felfedni. Márton Tünde tanulmányában elkerüli a száraz jogtörténeti ismertetéseket, helyettük társadalmi és kulturális közegbe helyezi a házassági, illetve válási elvekkel kapcsolatos magatartásformákat. A házassági és eljegyzési bontótörvények vázolásában nem korlátozódik a forrástípus (a Széki Egyházmegye partiális synodusainak protokollumai: 1622–1725), illetve tartalmának bemutatására, hanem a történelmi cselekvők hangjait igyekszik kiemelni, így esetismertetéseit a nyugati szakirodalom által kínált értelmezési lehetőségek tág kontextusában helyezi el.

Ősz Sándor Előd tanulmányában a Görgeyi Református Egyházmegye történetét vázolja a hitújítás korának ózdi főesperességétől a 18. századig, kitérve azokra a mozzanatokra, amelyek az 1641-ben bekövetkezett kiválást eredményezték. Ősz Előd az önálló Görgeyi Egyházmegye másfél századnyi történetét a lelkesíti életpályák, illetőleg a Habsburg-berendezkedéssel járó megszorítások tükrében mutatja be. A tanulmány második része számszerűsített összegzése a történeti névtárból kirajzolódó összefüggéseknek, melyből az egyházmegye lelkipásztorainak és tanítóinak hivatal szerinti megoszlását, képzését, valamint lehetséges életpályamodelljeit ismerhetjük meg.

Tóth Levente központi témája az udvarhelyszéki református elitnek az egyházi és világi közigazgatásban játszott szerepe. A tanulmány a történetíró Bethlen János fejedelmi biztosként felvállalt vallásmentő tevékenységét elemzi, azután pedig röviden kitér az Ugron, majd főként a Daniel család tagjainak a református vallás szemszögéből nézve szintén lényeges intézkedéseire. A tanulmány második felében található a Főkonzisztórium főkurátorainak és (vice)kurátorainak névjegyzéke (1670–1874). A rövid életrajzi adatok kiválóan szemléltetik a konzisztórium és a politika mindenkori kapcsolatát, ugyanakkor feltárják, illetve

hangsúlyozzák az egyházmegye gondnokai közötti rokonsági és kapcsolathálókat is.

Gidó Csaba értekezésében rendkívül hangulatos módon mutatja be eleink utazási kultúráját. A tanulmány korabeli levél- és naplórészletek felhasználásával idézi meg a korszellemet, tudósít előbb a magyar elit európai vasúttal való találkozásáról, majd a korabeli erdélyi sajtó lelkes beszámolóit felhasználva egészíti ki a képet. A szerző részletesen elemzi a székely körvasút megnyitásának, illetve a zónarendszer bevezetésének következményeit is.

Ugyancsak aktualitással bír Nagy Botondnak a háromszéki erdőiparról szóló írása. Az erdővagyon magán- majd köztulajdonba jutásáról szóló tanulmány a határkérdéssel indít, vázolja a 19. század második felének visszhangot keltő háromszéki határc incidenseit, valamint az ezeket lezáró határegyezményt. A szerző nagy alaposággal ismerteti a vitatott hovatarozású és tulajdonjogú erdőségek közösségi tulajdonból, majd magántulajdonból való elidegenítési folyamatát.

A két záró tanulmány a 20. századi városi lakosság munkalehetőségeinek, társadalmi, etnikai, illetve vallási összetételének kérdését járja körül. Nagy Róbert-Miklós tanulmányában egy nagyobb, az erdélyi ipari munkásság összetételének alakulására vonatkozó kutatás részeredményeit ismerteti. A szerző Kolozsvár néhány meghatározó ipari létesítményén keresztül mutatja be az aktuális politikai és demográfiai konjunktúra hatását a gyári munkásság felekezeti, etnikai és származási viszonyaira.

Az utolsó, számadatokban igen gazdag tanulmány első lépésben a történelmi Erdély, Bánság és Partium népességének etnikai és vallási megoszlását ismerteti. Gidó Attila ezt követően tér rá a tulajdonképpeni témára, az írástudó elit, a szakértelmiség ugyancsak nemzetiségi és felekezeti szempontú vizsgálatára. A szerző részletesen elemzi a szakértelmiség vallási és etnikai hovatarozását, ezen belül is főként az orvosok és ügyvédek, valamint a „kultúratermelő” intézmények (népművelési intézmények, sajtótermékek, egyházak) megoszlását.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a kötetben közölt történelmi témájú értekezések számos tekintetben hiánypótlónak minősülnek, ugyanis olyan kérdésseltevésekre irányítják a figyelmet, melyek eddig méltánytalanul a háttérbe szorultak. Főként a kora újkor tematikájú tanulmányok olvasása során érzékelhető a kutatások tervszerűsége, ami egy olyan műhely meglétét sugallja, mely néhány év múlva minden bizonnyal pótolhatja az elmúlt évtizedek intézménytörténeti kutatásának hiányosságá-

it. Meg kell említenünk azonban azt, hogy a tanulmányok túlnyomó hányadában elmarad a kontextualizáció, az analógiák feltárása. Úgy véljük, hogy a nemzetközi szakirodalom mellőzése fölöttébb nyugtalanítónak tűnik egy olyan kötetben, melyben a szerzők átlagéletkora nem haladja meg a 40 évet.

A kötet harmadik részében művészettörténeti témájú hat előadás olvasható. A kronologikus sorrendbe rendezett tanulmányokat Kiss Lóránd *Falképek kutatása és helyreállítása az erdélyi szász evangélikus templomokban* című írása indítja. Az erdélyi szász templomok falképeinek feltárása folyamatosan meglepetésekkel szolgált, és rávilágít a gazdag, eddig még sem stílustörténeti szempontból, sem a műhelyek meghatározása, sem a kronológia szempontjából nem vagy csak részben feldolgozott örökségre. Kiss Lóránd egy több mint öt évvel ezelőtt elkezdődött kutatási projekt eredményének egy kis szeleteként öt templom falképeit ismerteti. Szászivánfalván három egymás alatti regiszteren találtak falképeket: megjelenik a Szent László-legenda, emellett szentek alakjai, az északi karzat közelében pedig az utolsó ítélet látható. Ezek a falképek stíluskritikailag az almakeréki ábrázolásokkal állnak rokonságban. Szászszolna „lefejezett” szentjeinek (a látványos fejábrázolásokat leválasztották, és a beszteicei múzeumba szállították pár éve) esete világít rá a műemlékek kezelésének fontosságára, hiszen olyan színvonalas alkotások kerülnek elő, mint amilyenek a Krisztus Pilátus előtt jelenet a küllőkörösi erődtemplomban. Ez egy kivételes képzettségű festő munkája. A 38 kutatott templomból 34-ben találtak középkori falképeket, tehát nagy valószínűséggel fognak még előkerülni falképek a még nagy számban kutatásra váró templomokból is. Az Európai Unió támogatta kutatást a nagyközönség számára is elérhetővé teszik és folyamatosan frissítik a www.monumenta.ro oldalon.

Weisz Attila nyomozása a tordai reformátusok 17. századi templomairól rávilágít a művészettörténeti kutatások módszertani nehézségeire és kihívásaira. A források hiánya vagy elérhetetlensége, egymásnak ellentmondani látszó tartalma, az egymásra simuló történelmi rétegek lehámozásának nehézsége vagy éppen az emlékenyag állapota, sokszor pusztulása ismételtén és fokozottan nehezíti a kutató munkáját. Ezáltal egy kirakós játékhoz lesz hasonló az erdélyi művészet kutatása, és minden apró információ sikernek könyvelhető el, hiszen általuk egyre közelebb kerülhetünk az erdélyi épített örökség megismeréséhez.

A dési ferences templom 18. századi Mária-kegyképeiről olvashatunk Kovács Zsolt tanulmányában. Az előző tanulmánnyal ellentétben a szerző kivételesen gazdag forrásanyaggal dolgozhatott, aminek segítségével rekonstruálni lehetett a templom képi dekorációját. Csodatevő, különösen a Mária-kultuszhoz kapcsolódó kegyképek egész sorozata volt látható a dési ferences templomban. A számos másolat mellett a tanulmány egy eddig ismeretlen könnyező Mária-kegyképről számol be, amely 1703 tájáról származik Alsóhagymásról. Innen szállította Kornis Zsigmond (1677–1731) erdélyi kormányzó a szentbenedeki családi kápolnába, majd különböző költöztetések után 1742-ben Désre került a kép. A Habsburg Birodalom különböző részeiről származó kegyképek másolataival is igyekezett gazdagítani a támogatott templomok berendezését; mi több Kornis Zsigmond „gyűjtő-szenvedélye” kihatott a környék módosabb birtokosaira, elsősorban nemesekre, de Szamosújvár örmény polgáira is, akik folyamatosan adományoztak szentképeket, kegyzobrokat, oltárokat a dési ferences templomnak. Ezeknek a donációknak az eredményeként 1736-ban már 39, 1741-ben pedig 60 darab kisebb képet említenek a források.

A következő tanulmány is a kegyes donáció témájára épül. II. József 1781-es türelmi rendelete lehetővé tette a szebeni reformátusoknak, hogy templomot építsenek Erdély akkori „fővárosában”. Orbán János nemcsak a három év alatt felépült templom építéstörténetét írja meg, de tág keretben kontextualizálja a külföldön tanult református főrangúak lelkes adakozásának motivációját. Ebben a valláspolitikailag kiemelkedő építkezési projektben kimagasló szerepe volt a felvilágosult szellemű Bánffy Farkasnak, akinek részletes biográfiai adatait is közli a szerző. A hosszázás, beugró tornyú, puritánul klasszicizáló barokk épület jól mutatja a szebeni reformátusok reprezentációs törekvését a 18. század végén. A templom azonban, a Gubernium 1790-es Kolozsvárra költözése után, a gyülekezet drasztikus megfogyatkozása miatt elhanyagolt állapotba került. Ennek a folyamatnak és a 19. századi helyreállításnak a története is helyet kap a tanulmányban.

A 19. századi erdélyi iparművészet történetének egy szeletét ismerteti Bordás Beáta a választói Bánffy-kastélyról szóló tanulmányában. Írásában kitér a kastély építéstörténetére is, középpontjában azonban az 1870-es években készült német neoreneszánsz stílusú fából faragott berendezés és az 1880 körül készült zöld mázas cserép-

kályha áll. Br. Bánffy Ádám (1847–1887) az erdélyi iparfejlesztés és iparművészet aktív résztvevője volt, műalkotásai iparművészeti kiállításokon szerepeltek külföldön és Magyarországon is. A választói kastély belső berendezésén haláláig dolgozott. Elkészítette az ebédlő faragott mennyezetét és falburkolatát, valamint bútorokat és egy sarokkemencét is. A lépcsőházat magába foglaló előcsarnok díszítése és falburkolata a felülvilágítóval együtt szintén az ő munkája. Az ebédlőben található cserépkályhán található ábrázolásokra és azok mintaképeire a szerző derített fényt. A Bánffy által az 1879-es országos kiállításon bemutatott és I. Ferenc Józsefnek ajándékozott választói cserépkályha másodpéldánya ma a gödöllői királyi kastélyban látható.

A tanulmánykötet utolsó írása Murádin Jenő tollából származik, aki Körösfői-Kriesch Aladár kolozsvári kapcsolatainak, műtermeinek és munkáinak ismertetésével egészíti ki a festőről kialakult képünket. Hosszabb-rövidebb kolozsvári tartózkodásai okán a festő a város művészeti, kulturális vérkeringésének része lett. Körösfői-Kriesch erdélyi, kalotaszegi kötődésének egy korábban elfeledett festménye, a *Templomozás Kalotaszegen*, valamint két oltárkép (Szent László és Szent István) a diódi katolikus templomból is bemutatásra kerül.

A tanulmánykötetben fellelhető 34 értekezés az erdélyi irodalmi, történeti és művészettörténeti kutatás legkülönbözőbb oldalait mutatja be. Bebizonyítja, hogy minden részletkutatásnak fontos szerepe van az „erdélyi kulturális örökség-puzzle” minél teljesebb kirakásában, s erre a Magyar Tudomány Napja kiváló alkalmat biztosított. A legújabb kutatások eredményeit bemutató tanulmányokhoz színes illusztrációs anyag is kapcsolódik. A kötet végén kulcsszavak könnyítik meg a tanulmányok közti eligazodást, melyeknek tartalmát angol és román nyelvű kivonatok foglalják össze. Meg kell azonban említenünk azt, hogy a szélesebb olvasóközönség megnyerésének érdekében elengedhetetlen lenne a szövegek valamelyes lazítása, „magyarosítása” is, a kötetbe foglalt tudományos munkák jelentős hányadára jellemző ugyanis a mondanó adatokkal való túlterhelése mellett az idegen szakkifejezéseknek a túlzott, esetenként az olvassmányosság kárára menő használata.

A kötet első látásra széttartó, töredékes szerkesztésűnek tűnhet, ám végigolvasása meggyőző arról, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a vonzáskörébe tartozó kutatók számos területen szolgálják új eredményekkel

a tudományt, s eredményeik közzétételében egységes tudományos nyelvi és színvonalas módszertani megközelítés alkalmazására is törekednek. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület tehát mint a fiatal kutatókat felkaroló, az idősebbek hírnevét pedig őregbítő intézmény

az újonnan elindított Certamen évkönyve révén is méltán remélhet magának – akár az antik verselők – hírnevet és dicsőséget.

Tökés Orsolya – Fehér Andrea –
Sidó Zsuzsa

A TAPASZTALATSZERZÉS MŰVÉSZETEKEN ÁT VEZETŐ ÚTJAI

Pieldner Judit: *Az értelmezés ideje*

■ Ha száz évvel korábban olvashattam volna, pozitívista meggyőződéstől hajtva bizonytalansággal az életrajzi tényvel kezdeném a könyv szövegeihez fűzött észrevételeimet, hogy Pieldner Judit tanárnő ingázik. Hetente három alkalommal átlépi a város- és megyehatárt, hogy lakóhelyéről Csíkszeredába, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemre jusson. Közös munkahelyünket nem a reklám céljából említem, hanem azért, mert neve ebben az esetben is jelkép értékű: a kötet tanulmányainak alapjellegzetessége ugyanis éppen a *bölcs belátás* és – tanárhoz méltóan – az *okos meglátatás*. A három részbe (*Variációk női hangra; Történetek határon „túlról”; Tér, kép, emlékezet*) csoportosított huszonöt tanulmány és kritika témáit kijelölő jelzők – erdélyi, magyar, női, világirodalmi, filmes – nem szűkítést, hanem tágasságot érzékeltetnek: a szerző érdeklődési, értelmezői horizontjának nyitottságát.

Dolgozó nőként Pieldner Judit magán- és közéleti szerepeinek határait feszegeti napi rendszerességgel. Csoda-e, ha elemzéseinek kulcskérdése a határ és az identitás problematikája. „Határ és identitás dilemmájának számos szövegben megtaláljuk a lenyomatát, a határokon való átvjárás, úgy tűnik, visszatérő motívuma, töprenkedése a romániai magyar (kötődésű) lírának, prózának, nemcsak országhatárok, hanem az interperszonális kommunikáció horizontális és a transzcendenciával való kapcsolatkeresés vertikális vonatkozásában is” – állapítja meg. (14.)

Az irodalom nem csupán az író állandó önmagakeresésének terepe, a mindenkor olvasó számára is saját énjét formáló médium. A kritikus, az irodalomkutató, a professzionális olvasó óhatatlanul saját helyzetére is reflektál, amikor a határhelyzetek, társadalmi szerepek (nőíró, székely, határon túli) és

a belőlük fakadó identitásproblémák viszonyrendszerében értelmezi a szövegeket. Természetesen a könyvben uralkodó beszédpozíció az irodalomkritikusé. Az elemzett textusokban megnyilatkozó „erdélyiség” vagy „nőiség” felé az irodalom horizontja felől közelít, az érdekl, hogy „egyrészt találunk-e bizonyítékot a szövegek retorikájában arra, hogy nő a szerző, másrészt másként olvasódnak-e ezen szövegek, ha tudjuk, hogy nő a szerző. A nőiség tehát voltaképpen interpretációs *alakzatként* érdekes a számunkra, amely befolyásolhatja, módosíthatja olvasatunkat.” (15.) Az országhatárok, a politikai elkülönülés reprezentációi helyett szintén a szövegek immanens értékeit tekinti mérvadóknak. A nemzeti irodalmat megosztó saját- idegen dilemma kapcsán például ezt olvashatjuk: „A »határon túliság« akkor válik tulajdonképpen fontossá, ha a földrajzi tér, a regionális hovatartozás az identitás kérdését érintő tényezőként van jelen a szövegekben. A poétikai határok pedig követhetik a politikai határokat, de nem szükségszerűen.” (109.) Ezeknek a sajátos poétikai határoknak a feltérképezése legalább olyan izgalmas, mint a referenciák, szociográfiai utalások felfedezése. „Verhovina a periféria, Bodor Ádám számára viszont éppen a periféria az a hely, ahol a dolgok lényege, igazi arca megmutatkozik, ahonnan rálátás nyílik a dolgokra, akár egy kilátóból. Bodor Ádám életszagú helyszínei a kelet-közép-európai környezetre, a balkáni régióra jellemző abszurd, groteszk, destruktív társadalmi mechanizmusokra emlékeztetnek, de mégis mindig merőben mások, mint valamely régióban fellelhető társadalmi realitás, inkább egy erkölcsi környezetet modellálnak, anélkül hogy a szerző egy szisztematikusan visszabontható, felfejthető, allegori-